



ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΝΟΜΩΝ

ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ

«Ρύθμιση θεμάτων Μετοχικών Ταμείων Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και άλλες διατάξεις»

I. Με το υπό εξέταση ΣχΝ προβλέπεται μια σειρά τροποποιήσεων στις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις που αφορούν ζητήματα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, λόγω της ανάγκης, όπως αναφέρεται στην Εισηγητική Έκθεση, «...ορθολογικότερης αντιμετώπισης πολλών εξ αυτών, τον εκσυγχρονισμό τους με βάση τις σημερινές συνθήκες και αναθεώρησης αυτών, με αποκλειστικό σκοπό τη λειτουργικότερη αντιμετώπιση των αγγυλωτικών, όπου υπάρχουν, δομών και την απόλειαψη εγγενών αδυναμιών τους.»

II. Επί του άρθρου 3 ΣχΝ

Με την παρ. 7 του άρθρου 3 του ΣχΝ προβλέπεται η οργάνωση με Π.Δ/μα των υπηρεσιών του Μετοχικού Ταμείου Ναυτικού, καθώς και η τυχόν αναδιάρθρωση των οργανικών θέσεων του προσωπικού που υπηρετεί σ' αυτό. Στην ίδια διάταξη επίσης ορίζεται ότι «...εφόσον δεν προκαλείται οικονομική επιβάρυνση, με το παραπάνω Διάταγμα είναι δυνατό να συνιστώνται νέα τμήματα καθώς και να συγχωνεύονται, τροποποιούνται ή μετονομάζονται υπάρχοντα».

Η παρεχόμενη νομοθετική εξουσιοδότηση για την «αναδιάρθρωση» των θέσεων δεν περιλαμβάνει με ρητή αναφορά και τη δυνατότητα κατάργησης οργανικών θέσεων. Συνεπώς, η τυχόν συγχώνευση ή τροποποίηση των τμημάτων, κατά τη διάταξη του τελευταίου εδαφίου της παρ. 7 δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια την κατάργηση οργανικών θέσεων.

III. Επί του άρθρου 6 παρ. 1 και 2 ΣχΝ

Με την παρ. 1 του άρθρου 6 ΣχΝ, αντικαθίσταται το εδαφ. α΄ της παρ. 1 του άρθρου 1 του Ν. 1911/1990, ως εξής:

«1. Για λόγους μείζονος προστασίας της γυναίκας και ύπαρξης βιολογικών διαφορών ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά και λόγω των ιδιαιτέρων αναγκών και συνθηκών υπό τις οποίες τελεί το στράτευμα και το προσωπικό του, επιτρέπεται η εισαγωγή γυναικών μόνον στα παρακάτω τμήματα των Ανωτάτων Στρατιωτικών Σχολών:»

(Η προσθήκη στο ισχύον κείμενο της διάταξης αναγράφεται με παχέα στοιχεία.)

Επίσης, με την παρ. 2 του άρθρου 6 ΣχΝ, αντικαθίσταται το εδαφ. α΄ της παρ. 3 του άρθρου 1 του Ν. 1911/1990, όπως αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 25 Ν. 2109/1992, ως εξής:

«3. Για τους λόγους που αναφέρονται στην παρ. 1 του παρόντος άρθρου, και ιδίως για την προστασία της γυναίκας στα θέματα της μητρότητας και του γάμου και την προστασία της δομής και συνοχής της ελληνικής οικογένειας, λόγω της ύπαρξης βιολογικών διαφορών ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά και εν όψει των ιδιαίτερων αναγκών και συνθηκών, υπό τις οποίες τελεί το στράτευμα και το προσωπικό του και της αδήριτης ανάγκης να μην επηρεαστεί η συνολική ετοιμότητα και ικανότητα των Ενόπλων Δυνάμεων, τα ποσοστά των κατ' έτος εισαγόμενων γυναικών στις Ανώτατες Σχολές, σύμφωνα με την παρ. 1 του παρόντος άρθρου, καθορίζονται κάθε χρόνο με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, μετά από πρόταση του κατά κλάδο οικείου Ανωτάτου Συμβουλίου και γνωμάτευση του Συμβουλίου Αρχηγών Γενικών Επιτελείων.»

(Η προσθήκη στο ισχύον κείμενο της διάταξης αναγράφεται με παχέα στοιχεία.)

Σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση, οι προσθήκες στις ανωτέρω διατάξεις γίνονται:

«ώστε να προβλεφθούν ρητά και συγκεκριμένα στον νόμο οι λόγοι, οι οποίοι, κατ' επιταγή του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος 1975/1986, οδηγούν στην εισαγωγή των γυναικών σε ορισμένα τμήματα των παραπάνω Σχολών και στον καθορισμό ποσοστών εισαγωγής και σχετίζονται κύρια με την προστασία της μητρότητας και του γάμου, τη συνοχή της οικογένειας, τη βιολογική διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα και τις συνεχείς ανάγκες ετοι-

μότητας υπό τις οποίες τελεί το στράτευμα».

Υπενθυμίζεται ότι τα τμήματα των ανωτάτων στρατιωτικών σχολών, στα οποία, και μόνα, επιτρέπεται κατά την παρ. 1 του άρθρου 1 Ν. 1911/1990 η εισαγωγή γυναικών, είναι:

- «α'. Στρατιωτική σχολή Ευελπίδων: Τμήμα Σωμάτων.
- β'. Σχολή Ναυτικών Δοκίμων: Τμήμα Δοκίμων Σημαιοφόρων Οικονομικών.
- γ'. Σχολή Ικάρων: Όλα τα τμήματα, πλην του Τμήματος Ιπταμένων.
- δ'. Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων: Όλα τα τμήματα.»

Παρατηρήσεις:

1. Σημειώνουμε, κατ' αρχήν, ότι το άρθρο 116 παρ. 2 Συντ. δεν περιέχει «επιταγή», όπως φαίνεται να εννοεί η Εισηγητική Έκθεση. Επιταγή προς όλα τα πολιτειακά όργανα (νομοθετικά, διοικητικά, δικαστήρια) περιέχει το άρθρο 4 παρ. 2 Συντ., που επιβάλλει την ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων Ελλήνων και Ελληνίδων. Το άρθρο 116 παρ. 2 Συντ. **απλώς επιτρέπει** – δεν επιβάλλει – **«αποκλίσεις»** από την επιταγή του άρθρου 4 παρ. 2 Συντ. **«μόνο για αποχρώντες («σοβαρούς» κατά τη μεταγλώττιση) λόγους, στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο νόμος».**

1. Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας

2. Με πρόσφατη νομολογία του, το ΣτΕ ερμηνεύει τη διάταξη του άρθρου 116 παρ. 2 Συντ., σε συνδυασμό με τις σχετικές διατάξεις της Οδηγίας 76/207/ΕΟΚ «περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας» (Ε.Ε. αριθ. Ν 39/40 της 14.2.1976) (ΟλΣτΕ 1917-1929/1998, ΣτΕ 1846/1999), λαμβάνοντας υπόψη και τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ).

Στις προαναφερόμενες αποφάσεις, το ΣτΕ αναφέρεται κατ' αρχάς στο άρθρο 4 παρ. 2 Συντ., καθώς και στο άρθρο 2 παρ. 1 της Οδηγίας 76/207 που θέτει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, ως εξής:

«...η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό, ιδίως, με την οικογενειακή κατάσταση.»

4

και στο άρθρο 3 παρ. 1 της Οδηγίας 76/207, που ορίζει ότι:

«Η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, όσον αφορά τους όρους, συμπεριλαμβανομένων και των κριτηρίων επιλογής, προσβάσεως σε απασχολήσεις, σε θέσεις εργασίας, ανεξάρτητα από τομέα ή κλάδο δραστηριότητας, και για όλες τις βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας.»

Στη συνέχεια, το ΣτΕ αναφέρεται στο άρθρο 116 παρ. 2 Συντ. και στο άρθρο 2 παρ. 2 της ίδιας Οδηγίας, κατά το οποίο:

«Η παρούσα Οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα Κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της τις επαγγελματικές δραστηριότητες, και, ενδεχομένως, την εκπαίδευση που απαιτείται για την πρόσβαση σ' αυτές, εφ' όσον λόγω της φύσεως ή των συνθηκών ασκήσεώς τους, το φύλο συνιστά παράγοντα αποφασιστικής σημασίας.»

Επισημαίνει δε το ΣτΕ ότι οι ανωτέρω διατάξεις, «τόσο αυτές του Συντάγματος όσο και αυτές της Οδηγίας, οι οποίες είναι άμεσα εφαρμοστέες από τα εθνικά δικαστήρια (ΔΕΚ απόφαση της 26.2.1986, υπόθεση 152/84, απόφαση της 15.5.1986, υπόθεση 222/84), διέπουν δε και την πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις (ΔΕΚ απόφαση της 21.5.1985, υπόθεση 248/83, απόφαση της 30.6.1988, υπόθεση 318/86), θεσπίζουν την αρχή της ισότητας των δύο φύλων κατά την πρόσβαση στα διάφορα επαγγέλματα και στην εκπαίδευση που είναι απαραίτητη για την άσκηση των επαγγελμάτων αυτών».

3. Βάσει των ανωτέρω κοινοτικών και συνταγματικών διατάξεων, το ΣτΕ αποφαινεται ότι **«απόκλιση»** από την αρχή της ισότητας των φύλων **«είναι θεμιτή μόνον εφόσον προβλέπεται από ειδική διάταξη νόμου και προκύπτει από τον νόμο αυτόν ή τις προπαρασκευαστικές εργασίες του, σε συνδυασμό και με τα διδάγματα της κοινής πείρας, ότι η απόκλιση αυτή θεσπίστηκε με βάση συγκεκριμένα και πρόσφορα κριτήρια, τα οποία επιτρέπουν στους ενδιαφερόμενους πολίτες και τα δικαστήρια να ελέγχουν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αν η εισαγόμενη απόκλιση δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους και είναι αναγκαία και πρόσφορη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού»** (ΟλΣτΕ 1917-1929/1998, ΣτΕ 1846/1999).

4. Η προαναφερόμενη νομολογία του ΣτΕ αφορά την εισαγωγή γυναικών στη Σχολή Αστυφυλάκων της ΕΛ.ΑΣ βάσει του άρθρου 1 Ν. 2225/1994, που προβλέπει ότι, με υπουργική απόφαση, καθορίζεται κατ' έτος το ποσοστό των εισαγομένων στη Σχολή Αστυφυλάκων και στη Σχολή Αξιωματικών της

ΕΛ.ΑΣ γυναικών, το οποίο δεν μπορεί να υπερβαίνει το 20% για τη Σχολή Αστυφυλάκων και το 15% για τη Σχολή Αξιωματικών.

Το ΣτΕ υπογραμμίζει με τη νομολογία αυτή ότι τόσο η ανωτέρω νομοθετική διάταξη όσο και η κατ'εφαρμογή της εκδοθείσα, και προσβαλλόμενη, υπουργική απόφαση, «θεσπίζουν, **κατά παρέκκλιση** από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων ως προς την πρόσβαση στα διάφορα επαγγέλματα και στην εκπαίδευση που είναι αναγκαία για την άσκησή τους, **περιορισμούς, υπό την μορφή ποσοστώσεων, σε θάρος των γυναικών** ως προς την εισαγωγή τους στις σχολές Αστυφυλάκων και Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας.»

«Από την εισηγητική έκθεση του ν. 2226/1994, τις σχετικές συζητήσεις στη Βουλή και από το προοίμιο της προαναφερόμενης κοινής υπουργικής απόφασης προκύπτει ότι για τη θέσπιση των ανωτέρω ποσοστώσεων ελήφθησαν υπόψη ως κριτήρια «η φύση της αποστολής και ο χαρακτήρας της Ελληνικής Αστυνομίας ως ένοπλου σώματος καθώς και οι συνθήκες άσκησης των σχετικών δραστηριοτήτων του», δηλαδή «υπό δύσκολες και σκληρές συνθήκες και σε 24ωρη βάση».

«Η γενική όμως αποστολή της Ελληνικής Αστυνομίας, η οποία συνίσταται, σύμφωνα με το άρθρο 3 του ν. 1481/1984, στην πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος, την περιφρούρηση της έννομης τάξης και του δημοκρατικού πολιτεύματος και την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών, αναλύεται σε ένα ευρύτατο φάσμα αρμοδιοτήτων, οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά στις διατάξεις των άρθρων 4, 5, 6, 7 και 8 του ν. 1481/1984 και του π. δ/τος 582/1984. Στις αρμοδιότητες αυτές αντιστοιχούν δραστηριότητες και καθήκοντα κατά την άσκηση των οποίων ο παράγοντας φύλο άλλοτε διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο και άλλοτε δεν παίζει κανένα ρόλο ή έχει ασήμαντη επιρροή.....»

«Ενόψει των ανωτέρω ποικίλων αρμοδιοτήτων και καθηκόντων της Ελληνικής Αστυνομίας και του αστυνομικού προσωπικού, αντιστοίχως, καθώς και των διαφορετικών συνθηκών υπό τις οποίες τα καθήκοντα αυτά μπορεί να ασκούνται, δηλαδή άλλοτε υπό συνθήκες μικρότερης και άλλοτε μεγαλύτερης έντασης ή βίας, «η αποστολή της Ελληνικής Αστυνομίας και ο χαρακτήρας της ως στρατιωτικά οργανωμένου ένοπλου σώματος καθώς και οι συνθήκες άσκησης των δραστηριοτήτων της» **δεν αποτελούν, λόγω της γενικό-τητάς τους, σε συνδυασμό και με τα διδάγματα της κοινής πείρας, κριτήρια**

συγκεκριμένα και πρόσφορα να δικαιολογήσουν τις θεσπιζόμενες με τις μνημονευμένες διατάξεις ποσοστώσεις σε βάρος των γυναικών κατά την είσοδό τους στις Σχολές Αστυφυλάκων και Αξιωματικών και να επιτρέψουν στο Δικαστήριο να ελέγξει αν οι ποσοστώσεις αυτές ανταποκρίνονται πράγματι στις ειδικές δραστηριότητες της Ελληνικής Αστυνομίας και στα ειδικά καθήκοντα του αστυνομικού προσωπικού, για την άσκηση των οποίων το φύλο αποτελεί παράγοντα αποφασιστικής σημασίας, αφού, άλλωστε, από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει για ποιες δραστηριότητες και καθήκοντα των αστυνομικών οργάνων θεωρεί ο νομοθέτης ότι το φύλο διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο.»

5. «Με τα δεδομένα αυτά, οι προαναφερόμενες διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 2 περ. α' του ν. 2226/1994 και του άρθρου 1 παρ. 1 της μνημονευμένης κοινής υπουργικής απόφασης, **κατά το μέρος που θεσπίζουν ποσοτικούς περιορισμούς, υπό τη μορφή ποσοστώσεων, στην είσοδο των γυναικών στις Σχολές Αστυφυλάκων και Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας, χωρίς να λάβουν υπόψη και να εκτιμήσουν συγκεκριμένα και πρόσφορα κριτήρια, συναρτώμενα με την ύπαρξη αποχρώντων λόγων, που θα δικαιολογούσαν τις διακρίσεις αυτές σε βάρος των γυναικών, παραθιάζουν, σύμφωνα με όσα αναπτύσσονται [πιο πάνω], την αρχή της ισότητας των δύο φύλων** κατά την πρόσβαση στα διάφορα επαγγέλματα και στην εκπαίδευση που είναι απαραίτητη για την άσκησή τους και είναι για το λόγο αυτό **ανίσχυρες.**» (ΟΛΣΤΕ 1917-1929/1998, ΣΤΕ 1846/1999).

6. Είναι προφανές ότι οι προπαρατιθέμενες σκέψεις και κρίσεις του ΣΤΕ ισχύουν και για τη δεύτερη από τις διατάξεις που αντικαθιστά το άρθρο 6 του ΣχΝ, δηλαδή, εκείνη της παρ. 3 του άρθρου 1 του Ν. 1911/1990, η οποία παρέχει εξουσιοδότηση για τον καθορισμό του ποσοστού των γυναικών που εισάγονται κατ' έτος στα τμήματα των ανωτάτων στρατιωτικών σχολών στα οποία επιτρέπεται, κατά την παρ. 1 του ίδιου άρθρου, η εισαγωγή τους.

Αλλά και τη διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 1 του Ν. 1911/1990, την οποία αντικαθιστά το άρθρο 6 παρ. 2 ΣχΝ, είχε κρίνει το ΣΤΕ, με προγενέστερη νομολογία του, ανίσχυρη, ως αντισυνταγματική, κατά το μέρος που παρέχει εξουσιοδότηση για τον καθορισμό του ποσοστού των εισαγομένων γυναικών

7. Ειδικότερα, το ΣτΕ είχε κρίνει ότι «**αποκλίσεις** από την αρχή της ισότητας είναι θεμιτές μόνον εφ' όσον τίθενται ευθέως ή προβλέπονται συγκεκριμένα από ειδική διάταξη τυπικού νόμου και δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους αναγόμενους είτε στην ανάγκη μείζονος προστασίας της γυναίκας, και μάλιστα στα θέματα της μητρότητας, του γάμου και της οικογένειας, [βλ. και άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος] είτε σε καθαρώς βιολογικές διαφορές που επιβάλλουν την λήψη ιδιαίτερων μέτρων ή την διάφορη μεταχείριση εν όψει του αντικειμένου της υπό ρύθμιση σχέσεως. Ο κοινός δε νομοθέτης δεν είναι ελεύθερος να ορίζει κατά βούληση τις θέσεις στις οποίες είναι δυνατόν να εισέρχονται μόνον άνδρες ή μόνο γυναίκες, αλλά μπορεί μόνο να εισάγει με ειδικές διατάξεις **ειδικές εξαιρέσεις, που δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους αναγόμενους στα προαναφερθέντα κριτήρια**. Τέτοιες εξαιρέσεις μπορεί να θεσπίζει και η κατ' εξουσιοδότηση νομοθετούσα Διοίκηση, **μόνον εφ' όσον στην εξουσιοδοτική διάταξη προβλέπεται ρητώς τέτοια εξαίρεση και τίθενται τα κριτήρια, τα οποία σε συνάρτηση προς την ύπαρξη αποχρώντων λόγων μπορούν να επιτρέψουν την υπέρ του ενός από τα δύο φύλα διαφύλαξη ορισμένων θέσεων**».

«Επειδή η διάταξη του άρθρου 1 παρ. 3 του ν. 1911/1990, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 25 του ν. 2109/1992, με την οποία χορηγείται στον Υπουργό Εθνικής Αμυνας η εξουσία να προσδιορίζει κατ' έτος, μετά από πρόταση του οικείου ανωτάτου συμβουλίου, τον αριθμό των εισαγομένων γυναικών στις ανώτατες στρατιωτικές σχολές, **χωρίς να τίθενται κριτήρια, συναρτώμενα προς την ύπαρξη αποχρώντων λόγων**, που να καθιστούν συνταγματικώς ανεκτή την διάφορη μεταχείριση ανδρών και γυναικών, κατά την εισαγωγή μαθητών στις ανωτέρω σχολές, βάσει των οποίων [κριτηρίων] το μεν οικείο ανώτατο συμβούλιο να ασκεί την χορηγούμενη σε αυτό γνωμοδοτική αρμοδιότητα, ο δε Υπουργός την χορηγούμενη σε αυτόν κανονιστική αρμοδιότητα, αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 2 και 116 παρ. 2, σε συνδυασμό προς την διάταξη του άρθρου 43 παρ. 2 του Συντάγματος και είναι, για τον λόγο αυτόν, **ανίσχυρη**.»

«Επομένως, το ζήτημα της εισαγωγής γυναικών στις ανώτατες στρατιωτικές σχολές ρυθμίζεται αποκλειστικά από τη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 1911/1990, με την οποία εξειδικεύεται στο επίπεδο του τυπικού νόμου η συνταγματική αρχή της ισότητας των φύλων, χωρίς να τίθενται, με συνταγματικώς έγκυρο τρόπο, εξαιρέσεις από την αρχή αυτή.»

(ΣτΕ 2886/1995, 870/1995, 1972/1994, 1067/1994, 2857-2861/1993).

8. Όπως προκύπτει από τα προαναφερόμενα, κατά τη νομολογία του ΣτΕ, τόσο την πρόσφατη, τη σχετική με την εισαγωγή γυναικών στις σχολές της Αστυνομίας, όσο και την προγενέστερη, τη σχετική με την εισαγωγή γυναικών στις Ανώτατες Στρατιωτικές Σχολές, το άρθρο 116 παρ. 2 Συντ. απαιτεί οι αποκλίσεις **να προβλέπονται ειδικά και συγκεκριμένα** από τον νόμο και να αναφέρονται στο κείμενό του ή στις προπαρασκευαστικές εργασίες του (στην εισηγητική έκθεση) τα κριτήρια, βάσει των οποίων θεσπίσθηκε κάθε απόκλιση. Στην πρόσφατη δε νομολογία (ΟλΣτΕ 1917-1929/1998) τονίζεται ότι τα **κριτήρια** αυτά πρέπει να είναι όχι μόνο **συγκεκριμένα**, αλλά **και αναγκαία και πρόσφορα** για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού **και να καθιστούν δυνατό στους ενδιαφερομένους και τα δικαστήρια τον έλεγχο** της συνταγματικότητας κάθε συγκεκριμένης απόκλισης. Κατά τούτο η νομολογία αυτή συμβαδίζει με τη νομολογία του ΔΕΚ, με την οποία ερμηνεύεται η Οδηγία 76/207 σε ό,τι αφορά την πρόσβαση των γυναικών στην αστυνομία και τον στρατό, της οποίας επίσης κάνουν μνεία οι πρόσφατες αποφάσεις του ΣτΕ.

II. Η νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

α) Πρόσβαση των γυναικών στην αστυνομία

9. Με τις μνημονευόμενες στις ανωτέρω πρόσφατες αποφάσεις του ΣτΕ αποφάσεις ΔΕΚ της 15.5.1986, υπόθ. 222/84, *Johnston*, και της 30.6.1988, υπόθ. 318/86, *Επιτροπή κατά Γαλλίας*, που αφορούν την πρόσβαση των γυναικών στην αστυνομία, κρίθηκε ότι το άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας 76/207 (βλ. πιο πάνω αριθ. 2) δεν επιβάλλει στα Κράτη-μέλη, αλλά απλώς τους παρέχει την ευχέρεια, να προβλέψουν αποκλίσεις από την αρχή της ίσης μεταχείρισης, για **“συγκεκριμένες μόνο επαγγελματικές δραστηριότητες”** και όχι για ολόκληρους τομείς, υπηρεσίες, κλάδους ή κατηγορίες υπαλλήλων ή σώματα. Το ΔΕΚ υπενθύμισε επίσης την υποχρέωση που επιβάλλει στα Κράτη μέλη το άρθρο 9 παρ. 2 της Οδηγίας να **“προβαίνουν περιοδικά στην εξέταση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων [που εξαιρεί η νομοθεσία τους], προκειμένου να κρίνουν, λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνική εξέλιξη, αν δικαιολογείται η διατήρηση των εν λόγω εξαιρέσεων”** και να **“ανακοινώνουν στην Επιτροπή το αποτέλεσμα της εξετάσεως αυτής”**.

Με τη δεύτερη από τις προαναφερόμενες αποφάσεις, το ΔΕΚ έκρινε ότι οι αποκλίσεις, για να είναι θεμιτές, πρέπει να είναι **“διαφανείς”** και ότι ο καθορισμός απλώς ποσοστού θέσεων κατά φύλο, χωρίς να τίθενται με τη σχετική νομοθετική ή κανονιστική διάταξη και αντικειμενικά κριτήρια που αιτιολογούν την ανάγκη άσκησης κάθε συγκεκριμένης δραστηριότητας μόνον από

άνδρες ή μόνον από γυναίκες, δεν ανταποκρίνεται στην απαίτηση της διαφάνειας. Αυτή δε η έλλειψη διαφάνειας “εμποδίζει οποιαδήποτε μορφή ελέγχου εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των δικαστηρίων, καθώς και εκ μέρους των θιγομένων από τη διάκριση προσώπων, για την εξακρίβωση του **αν τα καθοριζόμενα ποσοστά ανταποκρίνονται πράγματι στις ειδικές δραστηριότητες**, για την άσκηση των οποίων το φύλο αποτελεί, κατά το άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας 76/207, παράγοντα αποφασιστικής σημασίας”.

10. Επίσης, με τις ανωτέρω αποφάσεις, το ΔΕΚ έκρινε ότι “δεδομένου ότι επιτρέπει αποκλίσεις από ατομικό δικαίωμα παρεχόμενο από την Οδηγία [το δικαίωμα σε ίση μεταχείριση χωρίς διάκριση λόγω φύλου], το άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας **πρέπει να ερμηνεύεται στενά**”, τηρουμένης και της “αρχής της αναλογικότητας”, η οποία απαιτεί “οι αποκλίσεις να μη βαίνουν πέραν αυτού που είναι **πρόσφορο και αναγκαίο** για την επίτευξη του επιδιωκόμενου θεμιτού σκοπού. Πράγματι, η αρχή της αναλογικότητας απαιτεί την κατά το μέτρο του δυνατού εναρμόνιση της ίσης μεταχείρισεως ανδρών και γυναικών με τις επιταγές που είναι καθοριστικές **για την εκτέλεση του ειδικού έργου για το οποίο πρόκειται στη συγκεκριμένη περίπτωση.**”

Με τη δεύτερη από τις προαναφερόμενες αποφάσεις (υπόθ. 318/86, *Επιτροπή κατά Γαλλίας*), το ΔΕΚ καταδίκασε τη Γαλλία για παράβαση του Κοινοτικού Δικαίου, επειδή η νομοθεσία της προέβλεπε αδιαφανείς ποσοστώσεις κατά φύλο για την πρόσβαση σε ορισμένα σώματα δημοσίων υπαλλήλων, μεταξύ των οποίων ήταν και σώματα της αστυνομίας.

11. Εξάλλου, με την πρώτη από τις προαναφερόμενες αποφάσεις (Johnston), το ΔΕΚ διευκρίνισε ότι το άρθρο 2 παρ. 3 της Οδηγίας 76/207 που προβλέπει ότι η Οδηγία «δεν θίγει τις διατάξεις που αφορούν την προστασία της γυναίκας, ιδίως όσον αφορά την εγκυμοσύνη και τη μητρότητα», «**αποσκοπεί, αφενός, στην προστασία της βιολογικής κατάστασης της γυναίκας και, αφετέρου, της ειδικής σχέσης που υπάρχει μεταξύ της γυναίκας και του παιδιού της. Αυτή η διάταξη δεν επιτρέπει, συνεπώς, τον αποκλεισμό των γυναικών από κάποια θέση για τον λόγο ότι η κοινή γνώμη απαιτεί να προστατεύονται οι γυναίκες περισσότερο από τους άνδρες έναντι κινδύνων που απειλούν άνδρες και γυναίκες με τον ίδιο τρόπο και οι οποίοι διαφέρουν από τις συγκεκριμένες ανάγκες προστασίας της γυναίκας που μνημονεύει το άρθρο 2 παρ. 3 της Οδηγίας [εγκυμοσύνη και μητρότητα]**». Η υπόθεση αυτή αφορούσε την πρόσβαση των γυναικών στα ένοπλα αστυνομικά σώματα.

θ) Πρόσβαση των γυναικών στον στρατό

ι) Η υπόθεση Sirdar

12. Όσον αφορά την πρόσβαση των γυναικών στον στρατό, με την απόφαση της 26.10.1999, υπόθ. C-273/97, Sirdar, το ΔΕΚ έκρινε ότι «οι αποφάσεις που λαμβάνουν τα κράτη-μέλη ως προς την πρόσβαση σε απασχόληση και επαγγελματική εκπαίδευση και τις συνθήκες εργασίας στις ένοπλες δυνάμεις, με σκοπό τη διασφάλιση του αξιομάχου τους, κατά κανόνα δεν εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου».

Παραπέμποντας δε και στις προαναφερόμενες αποφάσεις *Johnston* και *Επιτροπή κατά Γαλλίας*, το ΔΕΚ υπενθύμισε ότι το άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας 76/207 πρέπει να ερμηνεύεται περιοριστικά, λαμβανομένης υπόψη της αρχής της αναλογικότητας. Υπενθύμισε επίσης την υποχρέωση επανεξέτασης των αποκλίσεων που επιβάλλει το άρθρο 9 παρ. 2 της Οδηγίας (πιο πάνω αριθ. 8).

Στην υπόθεση *Sirdar*, το ΔΕΚ δέχθηκε ότι: «ανάλογα με τις περιστάσεις, οι αρμόδιες εθνικές αρχές διαθέτουν κάποια διακριτική ευχέρεια, όταν θεσπίζουν μέτρα που θεωρούν αναγκαία για την προάσπιση της δημόσιας ασφάλειας [η οποία καλύπτει, κατά την έννοια της Συνθήκης ΕΚ, τόσο την εσωτερική όσο και την εξωτερική ασφάλεια του κράτους]». «Συνεπώς, πρέπει να ελεγχθεί αν, **υπό τις συνθήκες της παρούσας υπόθεσης**, τα μέτρα που έλαβαν οι εθνικές αρχές, κατά την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας που τους αναγνωρίζεται, επιδιώκουν πράγματι τον σκοπό της προασπίσεως της δημόσιας ασφάλειας και αν είναι **κατάλληλα** και **αναγκαία** για την επίτευξη του στόχου αυτού.»

Στη συγκεκριμένη περίπτωση επρόκειτο για τον αποκλεισμό των γυναικών από το ειδικό στρατιωτικό σώμα των πεζοναυτών (Royal Marines). Ο λόγος του αποκλεισμού ήταν, κατά τις αρμόδιες βρετανικές αρχές, ότι η παρουσία γυναικών δεν συνάδει με την απαίτηση της «διαλειτουργικότητας» (interoperability), δηλαδή, με την ανάγκη να μπορεί κάθε πεζοναύτης, ανεξάρτητα από την ειδικότητά του, να μάχεται σε μονάδα καταδρομών. Η αιτιολόγηση αυτή περιλαμβανόταν σε ειδική έκθεση των αρμοδίων βρετανικών υπηρεσιών σχετική με την απασχόληση των γυναικών στο στρατό, κατά την οποία, δεδομένου ότι οι πεζοναύτες αποτελούν ολιγάριθμο στρατιωτικό σώμα, πρέπει να είναι όλοι ικανοί σε περιόδους κρίσεως και ελλείψεως δυναμικού να υπηρετούν οποτεδήποτε, αναλόγως του βαθμού και της ικανότητάς τους, σε μονάδα καταδρομών.

Τονιζόταν επίσης ότι «η οργάνωση των *Royal Marines* διαφέρει θεμελιωδώς από αυτή των λοιπών ενόπλων δυνάμεων του Ηνωμένου Βασιλείου, καθότι αποτελούν την “αιχμή του δόρατος” των δυνάμεων αυτών. Πρόκειται περί ολιγαριθμού σώματος, οι στρατιώτες του οποίου έχουν ως προορισμό να μάχονται στην πρώτη γραμμή... Όλοι οι στρατιώτες του σώματος αυτού προσλαμβάνονται και εκπαιδεύονται προς τον σκοπό αυτόν και δεν υπάρχει εξαίρεση από τον κανόνα αυτόν κατά τον χρόνο της προσλήψεως».

Το ΔΕΚ αποφάνθηκε ότι «**υπό τις συνθήκες αυτές**, οι αρμόδιες αρχές, ασκώντας τη διακριτική ευχέρεια που διαθέτουν ως προς τη δυνατότητα διατήρησης της επίμαχης εξαιρέσεως, λαμβανομένης υπόψη της κοινωνικής εξελίξεως, μπορούν, χωρίς να παραβιάσουν την αρχή της αναλογικότητας, να θεωρήσουν **ότι οι ειδικές συνθήκες επεμβάσεως των μονάδων εφόδου** τις οποίες αποτελούν οι *Royal Marines*, και ιδίως ο κανόνας της “**διαλειτουργικότητας**”, ο οποίος διέπει τις μονάδες αυτές, δικαιολογούν τη διατήρηση της συνθέσεώς τους αποκλειστικά από άνδρες».

ii) Η υπόθεση *Kreil*

13. Την προαναφερόμενη υπόθεση *Sirdar* ακολούθησε η υπόθεση *Kreil*, που αφορούσε τον αποκλεισμό των γυναικών από τις γερμανικές ένοπλες δυνάμεις, εκτός των τομέων των στρατιωτικών υγειονομικών υπηρεσιών και της στρατιωτικής μουσικής. Στην υπόθεση αυτή, η γερμανική κυβέρνηση επικαλέσθηκε ότι οι σχετικές νομοθετικές διατάξεις όχι μόνο δεν αντέβαιναν προς το Κοινοτικό Δίκαιο, αλλά ήταν και σύμφωνες προς το γερμανικό Σύνταγμα (άρθρο 12α), που απαγορεύει στις γυναίκες την εκτέλεση ένοπλης υπηρεσίας.

Με την απόφαση της 11.1.2000 στην υπόθεση *Kreil* (υπόθ. C-285/98), το ΔΕΚ, χωρίς να απαντήσει στο σχετικό με το γερμανικό Σύνταγμα επιχείρημα, υπενθύμισε ότι η οργάνωση των ένοπλων δυνάμεων δεν εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου και ότι, συνεπώς, η Οδηγία 76/207 έχει εφαρμογή στην υπόθεση αυτή. Υπενθύμισε επίσης ότι οι αποκλίσεις πρέπει να αφορούν “**συγκεκριμένες δραστηριότητες**” ή “**ορισμένες ειδικές μάχιμες μονάδες**” και να ανταποκρίνεται στην “**αρχή της αναλογικότητας**”. Υπενθύμισε επίσης την επιβαλλόμενη από το άρθρο 9 παρ. 2 της Οδηγίας υποχρέωση επανεξέτασης των αποκλίσεων (πιο πάνω, αριθ. 8).

Αποφάνθηκε δε το ΔΕΚ στην υπόθεση αυτή, ότι ο αποκλεισμός των γυναικών από θέσεις στο στρατό που συνεπάγονται τη χρήση όπλων «δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο παρεκκλίσεως που δικαιολογείται από τη φύση των εν λόγω επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή από τις ειδικές συνθήκες ασκήσεώς τους. Οι παρεκκλίσεις όμως που προβλέπει το άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας **μπορούν να αφορούν μόνον ειδικές δραστηριότητες**». «Το γεγονός ότι το προσωπικό που υπηρετεί στις δυνάμεις αυτές μπορεί να κληθεί να χρησιμοποιήσει όπλα, δεν μπορεί να δικαιολογήσει αφ' εαυτού του τον αποκλεισμό των γυναικών από την πρόσβαση σε στρατιωτικές θέσεις.»

14. Στην υπόθεση *Kreil* το ΔΕΚ επίσης υπενθύμισε αυτό που είχε επισημάνει και στην υπόθεση *Johnston* (πιο πάνω αριθ. 10) σε σχέση με την ανάγκη **προστασίας της γυναίκας** σε ότι αφορά την **εγκυμοσύνη και τη μητρότητα**, την οποία επικαλέστηκε η γερμανική κυβέρνηση, στηριζόμενη στο άρθρο 2 παρ. 3 της Οδηγίας 76/207, ως εξής:

«Προκειμένου περί της ενδεχόμενης εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 3, της Οδηγίας, που επίσης επικαλείται η Γερμανική Κυβέρνηση, η διάταξη αυτή, όπως τόνισε το Δικαστήριο στη σκέψη 44 της προπαρατεθείσας αποφάσεως *Johnston*, αποσκοπεί να διασφαλίσει, αφενός, την προστασία της βιολογικής καταστάσεως της γυναίκας και, αφετέρου, τις ειδικές σχέσεις μεταξύ της γυναίκας και του τέκνου της. Επομένως, δεν παρέχει τη δυνατότητα αποκλεισμού των γυναικών από μια θέση για τον λόγο ότι θα πρέπει να προστατευθούν περισσότερο από τους άνδρες από κινδύνους που διαφέρουν από τις ειδικές ανάγκες προστασίας της γυναίκας, όπως οι ανάγκες που μνημονεύονται ρητώς [στο άρθρο 2 παρ. 3 της Οδηγίας].»

Συμπέρασμα

15. Η πρόσφατη νομολογία του ΣτΕ παρουσιάζει εξέλιξη σε ό,τι αφορά την ερμηνεία του άρθρου 116 παρ. 2 Συντ. Ειδικότερα, με τις αποφάσεις 1917-1929/1998 της Ολομέλειάς του, το ΣτΕ εγκατέλειψε το κριτήριο της «προστασίας των γυναικών, και μάλιστα στα θέματα της μητρότητας και της οικογένειας», που επανελάμβανε από το 1977. Με την εγκατάλειψη του κριτηρίου αυτού υπονοείται, προφανώς, αφενός ότι, αφού η προστασία της μητρότητας και της οικογένειας αποτελεί συνταγματική επιταγή και κοινωνικό δικαίωμα (άρθρο 21 παρ. 1 Συντ.), δεν μπορεί να θεωρείται απόκλιση από

την αρχή της ισότητας των φύλων, και συνεπώς, οι σχετικές διατάξεις δεν πρέπει να ερμηνεύονται στενά, όπως οι αποκλίσεις από συνταγματικό κανόνα, αλλά κατά τρόπο ευρύ, που να εξυπηρετεί τον σκοπό τους.

16. Αφετέρου, το ΣτΕ, παραπέμποντας στη σχετική νομολογία του ΔΕΚ, και ιδίως στην απόφαση *Johnston* (απόφαση της 15.5.1986, υπόθ. 222/84, βλ. πιο πάνω αριθ. 2 και 10), φαίνεται να αποδέχεται έμμεσα την κρίση, την οποία το ΔΕΚ διατύπωσε στην υπόθεση αυτή και επανέλαβε πρόσφατα στην υπόθεση *Kreil* (πιο πάνω αριθ. 13), ότι η ανάγκη προστασίας των γυναικών για λόγους εγκυμοσύνης και μητρότητας δεν επιτρέπει τον αποκλεισμό τους από την πρόσβαση σε θέσεις της αστυνομίας ή του στρατού. Είναι προφανές, ότι η ανάγκη αυτής της προστασίας ανακύπτει κατά την περίοδο που η γυναίκα είναι έγκυος ή μητέρα βρέφους και εξασφαλίζεται με τη σχετική εθνική νομοθεσία, καθώς και με την Οδηγία 92/85/ΕΟΚ «σχετικά με την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων και γαλουχουσών εργαζομένων» (ΕΕ αριθ. L 348 της 28/11/1992, σ. 1-8).

17. Εξάλλου, κατά πάγια νομολογία του ΔΕΚ, αλλά και κατά την ελληνική νομοθεσία και νομολογία, η προστασία της εγκυμοσύνης και της μητρότητας δεν συνεπάγεται περιορισμούς στην πρόσβαση σε απασχόληση ή επαγγελματική εκπαίδευση. Τουναντίον, απαγορεύεται οποιαδήποτε δυσμενής μεταχείριση γυναίκας, άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένη με τις καταστάσεις αυτές. Κατά το ΔΕΚ, τέτοια δυσμενής μεταχείριση αποτελεί άμεση διάκριση λόγω φύλου, απαγορευμένη από την Οδηγία 76/207 (βλ. π.χ. ΔΕΚ 8.11.1990, υπόθ. C-177/88, *Dekker*, και λοιπή πάγια νομολογία).

18. Όσον αφορά δε την προστασία της οικογένειας, είναι επίσης προφανές ότι, αφού το Σύνταγμα καθιερώνει σχετικό κοινωνικό δικαίωμα, η προστασία αυτή, όπως άλλωστε και η προστασία της μητρότητας, με μέτρα κοινωνικής πολιτικής επιτυγχάνεται, και όχι με τον αποκλεισμό των γυναικών από την απασχόληση. Αυτοί είναι προφανώς οι λόγοι για τους οποίους το ΣτΕ εγκατέλειψε, με την πρόσφατη νομολογία του, και αυτό το κριτήριο.

19. Με την πρόσφατη νομολογία του, το ΣτΕ εμμένει στην απαίτηση, την οποία διατυπώνει και το ΔΕΚ, οι αποκλίσεις να μην είναι διατυπωμένες κατά τρόπο γενικό και αόριστο, αλλά **να προβλέπονται ειδικά και συγκεκριμένα**

από τον νόμο, να αφορούν ειδικές και συγκεκριμένες δραστηριότητες και καθήκοντα και να στηρίζονται σε κριτήρια συγκεκριμένα, αναγκαία και πρόσφορα για να δικαιολογήσουν τη συγκεκριμένη απόκλιση, τα οποία **να προκύπτουν από τον νόμο ή τις προπαρασκευαστικές εργασίες του** (δηλαδή, την εισηγητική έκθεση) και **να καθιστούν δυνατό στους ενδιαφερομένους και τα δικαστήρια να ελέγχουν αν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση πληρούνται οι αναγκαίες προϋποθέσεις** (πιο πάνω, αριθ. 3, 4). Έτσι, το ΣτΕ υιοθετεί το κριτήριο της «**διαφάνειας**», το οποίο το ΔΕΚ θεωρεί βασικό (πιο πάνω αριθ. 7, 8).

20. Είναι προφανές ότι οι τροποποιήσεις που επιφέρει το άρθρο 6 παρ. 1 ΣχΝ στις παρ. 1 και 3 του άρθρου 1 Ν. 1911/1990 δεν πληρούν τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 116 παρ. 2 Συντ., όπως ερμηνεύεται από το ΣτΕ, ούτε εκείνες που θέτει το άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας 76/207, όπως ερμηνεύεται από το ΔΕΚ, ούτε κι εκείνες του άρθρου 43 παρ. 2 Συντ.

Ειδικότερα, η πρώτη από τις πιο πάνω διατάξεις επιτρέπει την εισαγωγή γυναικών «**μόνον**» σε ορισμένα τμήματα των Ανωτάτων Στρατιωτικών Σχολών, με πλήρη αποκλεισμό τους από τα λοιπά τμήματα και σχολές. Η τροποποίησή της συνίσταται στην προσθήκη «**λόγων**», για τους οποίους επιτρέπεται η εισαγωγή **μόνον** σ' αυτά τα τμήματα. Οι λόγοι αυτοί είναι όμως τελείως γενικοί και αόριστοι και αναφέρονται συλλήβδην σε όλα τα τμήματα και τις σχολές που αφορούν. Δεν είναι δε καν σαφές αν επιχειρείται με αυτούς να αιτιολογηθεί η εισαγωγή γυναικών σε ορισμένες σχολές και τμήματα ή ο αποκλεισμός τους από τα υπόλοιπα.

Η δεύτερη από τις πιο πάνω διατάξεις προβλέπει, γενικώς και αορίστως, ποσοστώσεις εις βάρος των γυναικών για την εισαγωγή στις μόνες στρατιωτικές σχολές στις οποίες επιτρέπεται να εισάγονται. Αυτή είναι και η μόνη από τις δύο τροποποιούμενες διατάξεις που έχει απασχολήσει το ΣτΕ, το οποίο την έχει θεωρήσει αντισυνταγματική κατά το μέρος που προβλέπει τις ποσοστώσεις, όπως σημειώθηκε ήδη. Η δε τροποποίησή της συνίσταται στην προσθήκη «**λόγων**», για τους οποίους και πάλι συλλήβδην, χωρίς κανένα ειδικότερο προσδιορισμό επιχειρείται να αιτιολογηθεί η θέσπιση ποσοστώσεων.

21. Συνεπώς, και στις δύο περιπτώσεις, οι προσθήκες που επιχειρούνται με το άρθρο 6 παρ. 1 και 2 ΣχΝ στερούνται τελείως της απαιτούμενης διαφάνειας και δεν επιτρέπουν να διαπιστωθεί αν συντρέχουν πράγματι «αποχρώντες» λόγοι που μπορούν να δικαιολογήσουν, αφενός, τον αποκλεισμό των γυναικών από ορισμένες σχολές και τμήματα, και αφετέρου τις ποσοτώσεις εις βάρος τους. Γι' αυτό, και η εξουσιοδότηση που παρέχει το άρθρο 1 παρ. 3 Ν.1911/1990, και μετά την αντικατάστασή του, παραμένει αόριστη, και δεν μπορεί να παράσχει νόμιμο έρεισμα στις προβλεπόμενες υπουργικές αποφάσεις.

Αθήνα, 3 Απριλίου 2001

Για το Επιστημονικό Συμβούλιο

Καθηγητής Επαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος